

тонна картошкани бирпасда еб битиради. Унинг ҳавфли жиҳатини баъзан сезмай ҳам қоласиз.

Муқимжон Мўйсинжоновнинг ишини кузатиб бир неча дақиқа туриб қолдик. Бир аёл эътиборимизни тортди. Албатта Муқимжон унинг қўлда кўтарган юкини кўздан кечирди, картошка экан. Нозима Ортиқова, Қувасойнинг Қозиқўрғон қишлоғида яшар экан, тақдир измига кўра қариндошлари Қирғизистонда, ўша томондаги ерда деҳқончилик ҳам қиларкан.

- Уч нафар фарзандим бор, ўшаларга деб ҳовлимдаги картошкadan олволгандим,- дейди у.- Қолаверса хўжайиним (эрини назарда тутмоқда) эккан нарсангдан олиб кел-чи, ширинмикин, таъмини кўрайлик, дегандилар. Шунга сўмкамга солувдим.

Соддадиллик билан айтилган гапдан кўнгил ийиб кетади, э-э, нима қипди, ўзи эккан нарса бўлса, ўтаверсин, дегинг келадию, аммо...

Муқимжон Мўйсинжонов унга қонун талабини тушунтирди,

оқибатини ҳам айтди. Яхшики, аёл кўпам эътироз билдирмади.

- Кунига юзлаб кишилар билан бир лаҳзага бўлса-да учрашамиз. Баъзи кишилар билан кўпроқ гаплашишга, уларга қонун талабини тушунтиришга тўғри келади. Маслаҳат сўраганларга жўяли гап айтамыз. Баъзан сиз менинг ўрнимда бўлганингизда нима қилардингиз дейман. У бирдан ўйланиб қолади. Сўнг уч-тўрт йил илгари чегара

бутунлай ёпилиб қолган даврни эслатаман. Хуллас яхши гап билан қайсар одамни ҳам йўлга соламыз. Чунки чегара юртининг юзи. Бу ерда қонун устувор бўлгани ҳолда ҳеч ким норизо ўтмаслиги ҳам лозим. Яна бир гапни айтмасам бўлмас. Кейинги қисқа даврда Президентимизнинг ташаббуслари билан ўзбек-қирғиз халқларининг дўстлиги, ўзаро борди-келдиларнинг кенгайиб бораётганидан одамлар мамнун. Юртимиздаги улкан бунёдкорлик ишлари ҳам меҳмонларни ҳайратга солмоқда. Яна бир муҳим жиҳат шундаки, сайёҳ сифатида Ўзбекистонга кириб келаётган кишилар сони ҳам кўпайиб бормоқда. Насиб этса, юртимиз нозу неъматларини четга экспорт қилиш ҳажми ҳам келгусида янада ортади. Биз эса ўз хизматимиз билан бу хайрли ишларда иштирок этаётганимиздан хурсандмиз,- дейди Муқимжон Мўйсинжонов.

Набижон Эргашев

Муаммо ва ечим

МЕВА-САБЗАВОТ МАҲСУЛОТЛАРИНИ ЕТИШТИРИШ ҲАМДА ЧУҚУР ҚАЙТА ИШЛАШГА ЭЪТИБОРНИ КУЧАЙТИРАЙЛИК

Қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш, жумладан, замонавий мева-сабзавотчилик тизимини ташкил этиш ҳамда олинган маҳсулотларни чуқур қайта ишлаш масаласи ҳам илғор мамлакатлардан анча ортда қолмоқдамиз. Бу йўналишларда илмий ва амалий тажрибаларимиз ҳали етарлик эмас. Тўғриси, бу масалаларга мустақилликдан кейин, айниқса сўнгги йилларда давлатимиз томонидан жуда катта эътибор қаратилиб, сиёсий, ижтимоий ва молиявий томондан тўлиқ қўллаб-қувватланмоқда.

Айни пайтда эса қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини чуқур қайта ишлашга катта эътибор қаратиш лозим.

Биринчидан, табиат инъом этган табиий ресурслардан ҳамда етиштирилган озиқ-овқат, озуқа маҳсулотларидан оқилона фойдаланиш;

Иккинчидан, фасллар бўйича етиштирилган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини мавсум ёки йиллар давомида сақлаш, қайта ишлаш ёки уларни чуқур қайта ишлаш натижасида саноат, медицина, озуқа, ёқилғи, ўғит ва бошқа маҳсулотларга айлантириш;

Учинчидан, озиқ-овқат ҳавфсизлигини янада мустаҳкамлаш;

Тўртинчидан, енгил саноатни ривожлантириш ва қўшимча ишчи ўринлари яратиш;

Бешинчидан, жаҳон бозорига чиқариладиган маҳсулотлар ассортиментини кенгайтириш ҳамда бу борада Ўзбекистон рейтингини кўтариш;

Олтинчидан, Республика-мизга хорижий валюта тушумини янада кўпайтириш ҳамда ҳажмини ошириш;

Еттинчидан, мазкур йўналишларда илмий салоҳиятни ошириш,

малакали кадрлар сафини кенгайтириш;

Саккинзинчидан, асосий мақсадимиз халқимиз фаровонлигини оширишга ҳамда давлатимизни янада бой бўлишига хизмат қилиш, деб биламиз.

Сўнгги йилларда қишлоқ хўжалигида олиб борилаётган туб бурилишлар, ислохотлар, жумладан, ғўза, бошоқли дон экинларидан кам ҳосил берадиган майдонларнинг қисқартирилиши, 70 дан ортиқ туманлар пахтачиликдан чиқарилиб, ихтисослаштирилган мева-сабзавотчилик туманларига айлантирилиши ҳам қувонч ҳолатдир.

Маълумки, Ўзбекистоннинг турли хил сабзавот ва полиз экинларининг маҳаллий навлари, уларнинг ташқи кўриниши, хушбўйтаъми ҳамда сақланиш жиҳатидан дунёда эътироф этилган бўлиб, экспортнинг барча талабларига тўлиқ жавоб беради. Лекин, негадир сўнгги йилларда ўзимизнинг эмас, балки хорижий навларни етиштириш кучли даражада **“мода”**га айланди.

Фикримизча, бир нарсага эътибор бермаяпмиз. Чет эл дурагай ва навларини экиб маҳсулотни экспорт қилсак, бу ўша Голландия ёки Германия дурагайи рекламасини кенгайтиришга хизмат қилади ва у фақат Ўзбекистонда етиштирилган ҳисобланади. Лекин, етиштирилган маҳсулот Ўзбекистонники ҳисобланмайди. Демак, биз ўзимизнинг ноёб нав, дурагайларимизни экиб, маҳсулот етиштириб **“Ўзбекистон маҳсулоти”** тамғасини босишга, жаҳон бозорларида ўз ўрнимизни эгаллашимизга интилоғимиз зарур. Шунинг учун ҳам Давлатимиз раҳбаритомонидан **“Уруғчилик экспорти – 2030”** дастурини ишлаб чиқиш ва экспорт ҳажмини 2030 йил-

гача 1 миллиард долларгача етказиш топшириғи берилган. Ахир, бозорда Ўзбекистон маҳсулотини танимасалар, қандай қилиб, уруғ ва кўчатларни сотамиз?

Мева-сабзавотларни етиштиришда глобал масалалардан бири, экологик тоза, органик маҳсулотлар етиштиришдир. Чунки, мамлакатимиз ҳудуди экологик жиҳатдан тоза минтақалардан ҳисобланади. Шунингдек, кимёвий воситалар кам қўлланилади ҳамда энг асосийси зараркундаларга қарши биологик кураш олиб борилади.

Биометод усулларини ишлаб чиқиш ва жорий этиш бўйича дунёда етакчи давлатлардан ҳисобланамиз. Демак, мева-сабзавот маҳсулотлари етиштириш технологиясида биологик методни кенгайтиришга, ўғитлар, пестицидлар ва бошқа кимёвий воситалар қўллашни камайтиришга эришиш талаб этилади.

Боғдорчиликка эътиборни қаратсак, республикада интенсив боғларни текисликда, тоғолди, тоғлик ва лалми ҳудудларида ташкил этиш жуда ривожланиб, замонавий плантациялар ташкил этилди ва этилмоқда. Бу жуда яхши, лекин айрим ҳолларда навларни танлаш, айниқса пайвандтаглар бўйича тушунмовчилик ва хатоликлар кузатилмоқда. Илм-фан ҳамда кўп йиллик амалиёт пасттекисликларда пакана, тоғ олди ҳудудларида ярим пакана, тоғли ва лалми ҳудудларида баланд бўйли кўчатлар юқори самара беришини исботлаган. Ана шу қонуниятга амал қилсак, интенсив боғлардан узоқ йиллар юқори ва сифатли ҳосил олиш имкониятига эга бўламиз.

Интенсив боғларда экилаётган асосий кўчат навларини ижобий баҳолаш мумкин. Лекин, уларни етиштириш технологи-

яси ҳамда деҳқончилик маданияти Хитой, Япония ва Европа давлатлари даражасида эмаслигини айтишимиз лозим. Аммо фермерларимиз нав сертификатидаги ҳосилни бермаяпти дейишмоқда. Боғбонларимизнинг малакасини ошириб, уларга Хитой, Япония ва бошқа давлатлардагидек юқори ҳосил олиш сир-синаотларини ўргатишимиз лозим. Жумладан, боғ эгаси дарахт тури нави ва ёшига қараб мос равишда шакл бериш, гуллар ва тугунчаларни чилпиш муддати, тартиби ҳамда кимёвий эмас, балки биологик фаол моддалар қўллаш натижасида дастурлаштирилган ҳосилни етиштиришни билиши керак. Шунингдек, ҳар бир олма ёки нокни деярли бир хил вазнда ҳамда харидор талабига кўра, бозорбоп ранг, кўринишга эга қилишнинг жуда нозик агротехнологик жараёнларини ўргатишимиз ва бу борада илмий-тадқиқотларни кучайтиришимиз зарур.

Илғор хорижий тажрибаларни ўрганиш мақсадида Япония Халқаро Ҳамкорлик Агентлиги (JICA) дастури ва Хиросаки университети билан тузилган меморандум асосида **“Ўзбекистонда олма етиштиришнинг замонавий технологияларини жорий қилиш орқали фермерлар даромадини ошириш”** лойиҳаси асосида ТошДАУ илмий-тадқиқот ва ўқув-тажриба хўжалигида Япониядан интродукция қилинган янги **“Фуджи”** олма навидан интенсив типдаги боғ ташкил этилди ва хорижий тажрибалар асосида парваришланмоқда. Бундан ташқари чилонжийда (унаби) кўчатларини уруғидан етиштириш бўйича Хитойдан келтирилган 16 та ноёб истиқболли навларни кўпайтириш бўйича илмий ва амалий ишлар олиб борилмоқда. Бу эса республикамызда қимматли чилон-

жийда боғларини ташкил этишга хизмат қилади.

Шунингдек, ТошДАУ профессор-ўқитувчилари томонидан инновацион ва ресурстежамкор технологиялари асосида цитрус, ёнғоқ мевали, сабзавот ва бошқа экинлар кўчатларини етиштириш бўйича фундаментал тадқиқотлар олиб борилмоқда.

Сабзавот ва полиз маҳсулотлари ишлаб чиқариш ва аҳоли жон бошига тақсимланиши бўйича республикамиз ривожланган давлатлар даражасига етди. Мева-сабзавот маҳсулотлари 2018 йил маълумотларига кўра, жами 23 млн. тоннадан ортиқ етиштирилиб, жон бошига ўртача 324,5 кг.ни ташкил этмоқда. Лекин, етиштирилаётган сабзавотлар ассортименти бўйича кўрсаткич етарли эмас. Чунки, 1200 дан ортиқ сабзавот турларидан фақат 30 тури экилади. Булар асосан помидор, пиёз, бодринг, сабзи, карам бўлиб, деярли 80-85 % майдонни эгаллайди.

Мамлакатимизда қишлоқ хўжалиги маҳсулотлари экспорт ҳажмини ортиб бориши, туризм ва экотуризмни янада ривожлантириш учун ассортиментга катта аҳамият бериш ҳамда йирик мақсадли Дастурлар тузиш ва амалга ошириш талаб этилади.

Шунингдек, айрим ноанъавий экин турларига ихтисослаштирилган фермер хўжаликларини тузиш истиқболли ҳисобланади.

Ўзбекистон мева-сабзавотларни қуритиш бўйича ҳам етарли тажрибага эга бўлиб, қуритилган ўрик экспорти бўйича дунёда 2-чи, хурмо ва қуритилган узум бўйича 3-чи, гилос ва мош етиштириш бўйича 5-чи, шафтоли бўйича 7-чи, карам бўйича 8-чи ўринда туради. Лекин, бу борада имкониятларимиз жуда юқори бўлиб, бунинг учун сақлаш ва чуқур қайта ишлаш масалаларига жиддий эътибор талаб этилади. Бу йўналишда вазифа ва муаммолар кўп бўлиб, жумладан, халқаро стандартлаш, сертификатлаш, қадоқлаш ҳамда буларга мос бўлган чуқур қайта ишлаш жиҳозлари ҳамда юқори малакали раҳбар ва ишчи кадрлар етишмаслигини келтиришимиз мумкин.

Ўзбекистон қисқа вақт ичида мева-сабзавотларни сақлаш омборларининг умумий қуввати бўйича дунёнинг энг йирик 12 давлатлари қаторидан ўрин олди. Умид қиламизки, чуқур қайта ишлаш бўйича ҳам ўзимизнинг муносиб ўрнимизни эгаллаймиз. Лекин бу борада биринчи навбатда тоза органик маҳсулот етиштириш, кимёвий ишловга эмас, балки био-

логик курашга жуда катта эътибор талаб этилади.

Афсуски, сўнги йилларда биологик курашга бизнинг назаримизда эътибор камайди. "Ўсимликлар клиникаси" фаолиятини ҳам Юртбошимиз талаб этганлари даражасида эмаслиги ҳам бу айтиш ҳақиқат.

Шуни унутмаслигимиз керакки, дунё бозорида кимёвий воситалар жуда кўп, лекин биометод қўлланилиб етиштирилган маҳсулотлар ҳажми жуда оз. Шунинг учун ҳам уларга бўлган талаб йил сайин ортиб бормоқда.

Бугунги кунда мева-сабзавотларни инновацион ресурстежамкор турли қуритиш қурилмалари, қанд жўхоридан қандлик даражаси 16-18 фоиз бўлган сок ёки бир гектардан 2,7-6,0 тоннадан ортиқ қанд олиш, анор шарбатини олиш, цитрус меваларини чуқур қайта ишлаш бўйича инновацион лойиҳалар кичик ҳажмда жорий этилмоқда. Улар ҳажмини ошириш, саноат даражасига олиб чиқиш учун инвесторлар кўмаги талаб этилади.

Б.А.Сулаймонов,
ТошДАУ ректори, академик
Р.Ш.Тиллаев,
Қишлоқ хўжалиги фанлари
доктори, профессор

Таклиф ва тавсиялар:

- 1. Тоғ олди, тоғлик ва лалмикор ҳудудларда интерекляр усулида етиштирилган (яъни, пайвандтагга пакана пайвандтаг новдасини улаб, унга керакли мева навлари куртагини пайванд қилиш) кўчатлар асосида интенсив боғларни барпо этиш;**
- 2. Ноёб ва кам тарқалган мевали экинлар кўчатини интенсив етиштириш учун замонавий In-Vitro лабораторияларини ривожлантириш;**
- 3. Туризм ва экотуризм талабларини қондириш учун сабзавот, полиз ва айрим ноанъавий экинлар етиштириш ассортиментини кўпайтириш;**
- 4. Мева-сабзавотларни етиштирувчилар ҳамда қайта ишлаш кархоналари ўртасида узоқ йиллик доимий ҳамкорлик шартномаларини тузиш. Натижада, кафолатланган чуқур қайта ишлаш тизими йўлга қўйилади.**
- 5. Биологик кураш усулида мева-сабзавотларни етиштириш, чуқур қайта ишлашга эътиборни кучайтириш ҳамда мақсадли инновацион лойиҳа ва инвестицияларни жалб этиш. Бу давр талабидир.**